

Nota fuq

IN-NOMENKLATURA TAL-MAZZARELLI li hawn iddokumentati fil-gżejjer Maltin.

Arnold Sciberras.

Kulhadd sema' bl-insett li jghidulu "helikopter". Il-maġġoranza tal-poplu Malti b'dak il-laqam jafu. Imma l-isem bil-Malti ta' dawn il-hlejjaq proprjament hu "Mazzarell" - jew għall-inqas hekk beda jidher iddokumentat fil-bidu tas-snin sebgħin. Issa meta tfittex fid-dizzjunarju Malti, il-kelma 'mazzarell' hija mfissra bħala tip ta' musmar partikolari, u ma tirreferi għall-ebda insett. Il-laqam "helikopter" li ġie mogħti lil dan l-insett huwa marbut mal-moviment ta' kif itir, u mal-ghamla li għandu. Dawn iż-żewġ aspetti jagħmluh jixbah hafna lill-helikopter - il-mekkanizmu li vvinta l-bniedem, u x'aktarx li b'dak il-laqam se nibqghu niftakruh. Peress li huwa insett speċjalizzat biex jikkaċċja hlejjaq oħra tad-daqs tiegħu jew iżgħar minnu, f'ċerti nhawi, fiż-żminijiet l-imghoddija, kienu ukoll jirreferu għalih bħala "l-mewt". L-anzjani tal-lum infurmawni li għall-inqas in-nanniet tagħhom hekk kienu jsibuh. Illum dan l-isem ma tantx għadek tisimghu. Mill-banda l-oħra, l-isem "Ċikku Ġwiebi", li kien jintuża dari, u li kien ihabbatha mal-iehor, għadu jingħad minn numru ta' raħlin. Dan il-fattur jispikka fir-raħal ta' Had-Dingli. Dan l-isem jixraqlu lil dan l-insett għax qisu bħal xi haġa mitlufa, ifittex u jġiri min ġibjun għall-iehor.

Illum, madwar id-dinja jinstabu xi 5,500 speċi ta' mazzarelli u damiġelli (bl-Ingliż; *Dragonflies* u *Damselflies*) li huma miġburin fi 30 familja. Fil-Gżejjer Maltin s'issa instabu 17-il speċi u bi ftit iktar riċerka, n-numru ta' speċijiet għandu mnejn ikompli jizdied peress li qegħdin fuq gżira u hafna minn dawn l-insetti jpassu u hemm ċans li naraw oħrajn li ma konniex nafu bihom. Uħud minn dawn l-ispeċijiet huma residenti u jkattru b'mod regolari f'pajjiżna. L-ikbar speċi li żżur lil gżiritna imma hi ukoll f'pajjiżna hija is-Sultan Prim *A,imperator*, li l-ftuħ ta' ġwinħajha kapaċi jlahhaq sa 10 centimetri, u bħala speċi għadha pjuttost komuni.

Bħala damiġella għandna żewġ speċi ddokumentati iżda wahda

minnhom, li hi *I, genei*, hi residenti lokalment. Din tal-aħħar tinstab biss Malta u erba' gżejjer oħra u tista' tghid li hija l-iżgħar speċi minn din l-ordni ta' insetti primittivi ġo pajjiżna. L-ftuħ ta' ġwinħajha mhux aktar minn 4 centimetri. Din tingħaraf faċilment għax meta tkun qiegħda wieqfa tagħlaq il-ġwienah bħall-farfett; filwaqt li l-mazzarelli iżommuhom dejjem miftuhin.

L-iskop ta' din in-nota hu li jiġu reveduti l-ismijiet bil-Malti tal-ispeċi partikolari li ġew iddokumentati ġo pajjiżna filwaqt li jingħataw ismijiet ġodda lil dawk li għal xi raġuni jew oħra qatt ma kellhom isem Malti. Nistgħu ngħidu li meta xi hadd mill-poplu komuni Malti jara wiehed minn dawn l-insetti, huwa jirreferi għalih bħala

mazzarell in ġenerali u mhux bl-ispeċi tiegħu direttament - bħal ma jiġri fil-każ tal-ghasafar. Għalhekk, inhasset il-ħtieġa li l-ispeċi jingħatalhom isem bil-Malti sabiex dawn jistgħu jiġu rreferuti b'mod korrett u anke meta jiġu biex jinkitbu, dawn ikunu korretti. Fil-passat ftit kien hawn kitba lokali fuq dawn l-insetti imma riċentament l-istudju fuq dawn il hlejjaq żdied. Dawn l-ismijiet ingħataw b'ċertu hsieb u reqqa mill-awtur u kollegi tiegħu biex

a) ikunu komdi biex jiġu nterpretati mill-pubbliku u,

b) biex jispjegaw sa ċertu prinċipji l-ispeċi nfisha li ġiet imsemmija u b'hekk tkun tista' ssir distinzjoni bejn speċi u oħra bil-lingwa lokali.

II-lista

	L-isem xjentifiku	L-isem Inġliż	L-isem li kellu dġa ppublikat.	L-isem korrett li nghata f'dan ix-xoghol.
	ZYGOPTERA			
	Calopterygidea			
1	<i>Calopteryx virgo</i>	Beautiful Demoiselle		Damigella Prima
	Coenagrionidae			
2	<i>Ischnura genei</i>	Island Bluetail	Damigella	Damigella
	ANISOPTERA			
	Aeshnidae			
3	<i>Aeshna mixta</i>	Blue-eyed Hawker		Sultan Rari
	Anax			
4	<i>Anax ephippiger</i>	Vagrant Emperor	Id-Dehbi (ma kienx ippublikat imma hekk jafuh iż-Żrieraq.	Sultan Dehbi
5	<i>Anax imperator</i>	Blue Emperor	Mazzarell Sultan	Sultan Prim
6	<i>Anax parthenope</i>	Lesser Emperor		Sultan Sewdieni
	Crocothemis			
7	<i>Crocothemis erythraea</i>	Broad Scarlet	Mazzarell Skarlat	Skarlat
	Orthetrum			
8	<i>Orthetrum brunneum</i>	Southern Skimmer		Kahlan Rari
9	<i>Orthetrum cancellatum</i>	Black-Tailed Skimmer	Mazzarell tal-istrixxi.	Kahlan tal-Faxx
10	<i>Orthetrum coerulescens anseps</i>	Keeled Skimmer	Mazzarell	Kahlan Żghir
11	<i>Orthetrum nitidinerve</i>	Yellow-veined Skimmer		Kahlan tal-Vina Safra
12	<i>Orthetrum trinacria</i>	Long Skimmer	Mazzarell Mislut	Kahlan Prim
	Selysiothemis			
13	<i>Selysiothemis nigra</i>	Black Pennant		Mazzarell Żghir
	Sympetrum			
14	<i>Sympetrum Fonscolombii</i>	Red-veined Darter	Mazzarell Ahmar.	Hamrani
15	<i>Sympetrum striolatum</i>	Common Darter		Hamran Mitfi
	Trithemis			
16	<i>Trithemis annulata</i>	Violet Dropwing	Mazzarell Vjola	Vjollett
17	<i>Trithemis arteriosa</i>	Red-veined Dropwing		Hamran Rari

Wasal i - mien lil-ismijiet pre enti tal-ispe i ta' flora u fauna lokali u dawk li se ji u msemija ji u kkonservati u jekk hemm b onn immodifikati g all-b onnijiet t'issa. Fil- ejjieni, b' mod profesjonali, g andhom ji u reveduti minn grupp ta' nies spe jalizzati fil-lingwa. D a kikun l-ideal biex xi darba n ibu n-nomenklatura lokali fuq saqajha. Dan it-tim organizzai minn xi taqsima edukattiva g andu jkollu l-inkarigu li jistabilixxu l-ismijiet Maltin tal-ispe i kollha ta' flora u fauna. G al kull fergha ta' studju dan it-tim jikkonsulta ma' nies esperti fil-qasam rispettiv. Dawn jag tu parili fuq is-su ett tag hom u jipprovdu listi tal-primamaterja, inklu ukoll lista ta' letteratura fejn ismijiet e istenti jkun di a' ntu aw. Jaghtu wkoll is-su erim enti tag hom imma d-de i joni finali tkun dejjem ta' dan it-tim principali, ghax ghalkemm, pere empju, l-entomologu jkun espert fl-insetti ma jfissirx li huwa espert tal-lingwa. Dikhija l-linja tal-lingwisti u tal-esperti tal-Malti, li probabbli jkun wkoll ghalliema b'esperjenza ta' kif trendi Mingwa fa li u kiftwassalha lill-poplu. Id-de izjoni taghom tkun finali u l-ismijiet li ji u stabbiliti jsiru n-nomenklatura uf jali litrid tintu a'

minn kulhadd. Barra minn Malta, fejn jib ghu ghall-lingwa, hekk isir, u dan huwa wiehed minn l-ahjar modi kif tikkonserva l-lingwa. Forma lokali ta' dan it-tip li hija imsemija hawn fuq u l-inhoss li ghandna nie du e empju minnha saret biss fuq l-ornitolo ija (l-istudju tal-g asafar). Fil-bidut as- snin sebghin, is-socjeta' ornitolo ika ta' Malta (ilium mag rufa bhala BirdLife Malta) asset il- tie a litwaqqaf kumitat li nghata l-inkarigu li jg arbel u jistudja liema kien l-aktar isem addattat ghal kull spe i, biex fil- kitba ta' din l-g aqda jintu a l- istess isem u ma jkunx hemm varjazzjonijiet li jkomplu jfixklu lil dak li jkun. Barra minn dan hadu hsieb li jintgħa el l-ahjar isem did ghal dawk il-hlejjaq li ma kellhomx, kif ukoll biex jibdlu xi whud li kienu ambigwi u xejn addattati. S'intendi dan hu wiehed mil-i jed friegħi ta' studju li jinteressa l-ma orranza tan-nies u tan-naturalisti lokali; u meta tara l-livell ta' tharbit li għadha fih in- nomenklatura Maltija, dan hu l- aktar xogħol professjonali u ta' eZempju ta' kif għandu jitkompla ix-xogħol fuq din il-fergha ta' studju u friegħi ohra.

Hajr.

L-awtur jixtieq jirringrazzja u jagħraf li l-i6mijiet ta' dawn Mspe i nghataw bl-ghajnuna ta' analizi magħmula minn Victor Falzon, li għandu esperjenza vasta fuq in-nomenklatura lokali u ta' Godwin Degabriele. Hajr ukoll lil Esther Schembri u lil Romano u Jeffrey Sciberras tal-ghajnuna ftt- fittixija fuq dan is-su ett. Grazzi wkoll lil Raycine Cassar tal-ilustrazjoni li qed takkumpanja lildanix-xogħol.

Referenzi.

SULTANA, J & FALZON V (Ed) (2002) *Wildlife of the Maltese Islands*. Birdlife Malta & Nature Trust, Malta 336pp.

BONETT, G & ATTARD, J (2005) *The Maltese Countryside* Vol. 2 P E G Publications. 392pp

EBEJER, M.J., DEGABRIELE, G. & SCIBERRAS, A. (2008) *An Annotated Checklist of Odonata of the Maltese Islands, with evidence for recent influx of species* *Libellula* 27 (1/2):133-145.

FALZON, V. (2007) *2 Mazzarelli Goddal* Huttafa Nru82. Birdlife Malta: 2

SCIBERRAS, A. (2007) *Xi a a Fuq ikku wiebi!*. L-Orizzont Marzu 14, pg19.

SCIBERRAS, A. (in prep.) *Orthetrum nitidinerve* in the Maltese Islands.

SCIBERRAS, A. & SAMMUT M. (2008 in print) *On the occurrence of *Caleopteryx Leach, 1815* in the Maltese Islands*. *Central Mediterranean Naturalist* 4(3)

SCIBERRAS, A., SCIBERRAS, J. & MAGRO, D. (2007) *A Celebration of Dragonflies*. The Malta Independent. 19 ta' Novembnj, pg.8-9.

TURNER, N. (2007) *A new Discovery for the Maltese Islands*. The Maltese Herald'. 23 t'Ottubru: 13.

VALLETTA, A. (1949) *A preliminary list of the Odonata of the Maltese Islands*. *The Entomologist* 82: 85-87.

VALLETTA, A. (1957) *Second contribution to the Odonata of the Maltese Islands*. *The Entomologist* 90: 306 - 307.